

בית הספר התיכון
ליד האוניברסיטה

תכנית הלימודים באזרחות

(1.5 יח"ל)

התיכון שליד האוניברסיטה

תשפ"ג

1. מבוא: רציונאל ומטרות על..... 2
2. תכני הלימוד..... 5
3. דרכי הערכה: כללי..... 10
4. דרכי הערכה: פירוט..... 11
5. נספח: דוגמאות לאירועי הערכה – הנחיות תלמידים..... 13

רציונל

הסדרה של למידה פעילה מוכוונת הבנה ומעורבות רגשית-ערכית - תכנית הפיתוח באזרחות מבקשת לחולל שינוי באופן הוראת המקצוע בבית ספרנו, שעיקרו הסדרה של תהליכי למידה פעילה של התלמיד. אופי הוראה זה אמנם התקיים גם במסגרת ההוראה בתכנית הרגילה לבגרות, אולם באופן מצומצם יותר, ובעיקר לא קבוע. עתה, עם שינוי אופן ההערכה, ולאור ההבנה, שהערכה מעצבת הוראה, מתאפשר שינוי גם באופן ההוראה.

הבחירה בלמידה הפעילה כמוקד השינוי בתכנית, נובע מאופיו של מקצוע האזרחות הקושר מציאות אקטואלית משתנה עם עקרונות ודילמות המלווים את האנושות משחר קיומה. הנגיעה האישית, האנושית, והיום יומית של תחום דעת זה בעולמו של התלמיד מזמנת אופן למידה שבו התלמיד נוטל חלק פעיל, באמצעות חשיפת העקרונות מתוך לימוד המציאות האקטואלית, ולאור שאלות רלוונטיות הקשורות בעולמו הערכי, הזהותי והרגשי.

הוראה באמצעות שאלות פוריות - אופן ההוראה ייעשה באמצעות שאלות פוריות, רלוונטיות, אקטואליות הקשורות בתשתית של מושגים אזרחיים מופשטים החורגים מהיבט זמן ומקום. בירור שאלות העל באמצעות שאלות משנה, ועל ידי הבהרת המושגים הקשורים, מאפשר לימוד המושג האזרחי בדרך אינדוקטיבית של גילוי עצמי, ולאור הקשר מובנה. הדבר מחזק את הכרת התלמיד ברלוונטיות ובנחיצות של השיח האזרחי להבנת העולם שמסביבו.

מעורבות התלמיד בתהליך הלמידה - תהליכי הלמידה הפעילה יכללו מעורבות של התלמיד הן ביצירת ידע, והן בהעברתו-הנחלתו לאחרים. בצד אלו יינתן דגש על מיומנויות חקר שונות, ובכללן יכולות עיון וניתוח טקסטים, ושאלת שאלות, וכן על כישורי למידה מגוונים, כעבודה בקבוצות, ושימוש ברפלקציה.

תכני הוראה - יש להדגיש כי על אף אופן וסדר הוראה שונה, תואמים תכני הלימוד של תכנית הפיתוח, כפי שיפורטו להלן, את תכני הלימוד של תכנית הלימודים הכללית. בצד התאמה זו, אנו מבקשים להוסיף ולהרחיב בשני תחומים שמקומם בתכנית הכללית מצומצם יחסית. תחום התקשורת, והיבטיו האזרחיים של הסכסוך הישראלי-פלסטיני.

דינמיות בתכני התכנית המאפשרת מעורבות התלמיד בנושאי הלימוד - למידה פעילה זו, שבה התלמיד מעורב בשאלת השאלות, ובחיפוש המענה להן, צפויה לתת את ביטויה בהשפעה מסוימת של התלמידים על נושאי הלימוד, באמצעות הוספת שאלות משנה שלא תוכננו מראש. גמישות זו אינה אילוץ בדיעבד, אלא תוצאה חיובית ורצויה, שמימושה מבטא את מעורבותו המשמעותית של התלמיד בתהליך הלמידה.

שילוב המהלך האזרחי עם המהלך החינוכי-ערכי הבית ספרי - בחירתם של נושאים רלוונטיים ואקטואליים כשאלות על, ותזמונם בהתאם למהלך החינוכי הבית ספרי, מאפשר שילוב הפעילות החינוכית בתהליך למידה אזרחי משמעותי, מממש את העיקרון של מעורבות אזרחית, ותורם לתפיסת מקצוע האזרחות, לא רק כתחום ידע, אלא גם כ'תורת חיים'.

מטרות על ומיומנויות כלליות (מתוך מטרות המקצוע כפי שמופיעות ב'מדריך למורה')מטרות ההוראה-למידה: כלליות

1. פיתוח זיקה ומחויבות למדינת ישראל.
2. הכרה בהיות מדינת ישראל מדינה יהודית ודמוקרטית, טיפוח זהות אזרחית ישראלית משותפת לצד שמירת הזהויות הלאומיות הייחודיות של הקבוצות השונות בחברה הישראלית.
3. הכרה בפלורליזם ובסובלנות כערכי יסוד בחברה דמוקרטית.
4. הכרה בלגיטימיות של הבדלי השקפה בשאלות יסוד בחברה הישראלית.
5. הכרה בקיומן של קבוצות שונות מבחינה לאומית ותרבותית, עדתית ודתית בתוך החברה הישראלית.
6. הכרה בעקרון כבוד האדם וחירותו ובעקרונות השוויון והצדק החברתי כערכי יסוד בחברה ובמדינה.
7. כיבוד החוק ושמירה על זכויות האדם והאזרח.
8. טיפוח סובלנות כלפי הזולת, פתיחות וכבוד הדדי ליחידים ולקבוצות שונות; עידוד שיח ביניהם והכרה בחשיבותו של יישוב מחלוקות בדרכי שלום.
9. טיפוח מעורבות ואחריות חברתית ואזרחית.

מטרות בתחום המיומנויות: כלליות

1. יכולת להבין, לנתח ולהעריך את המציאות המורכבת בישראל – הפוליטית והחברתית.
2. ניתוח אירוע, הליך או התנהגות במציאות הפוליטית והחברתית, המבטאים את היות ישראל מדינה יהודית ודמוקרטית.
3. ראיית מכלול ההיבטים של בעיה על מלוא מורכבותה והערכת פתרונות שונים לבעיה על פי העקרונות והערכים של מדינת ישראל היהודית והדמוקרטית.
4. פיתוח כישורי לומד עצמאי בעל מיומנויות חשיבה כמו: ניתוח, יישום והערכה באמצעות דרכי הוראה-למידה מגוונות (שימוש במאגרי מידע, קריאה ביקורתית, צפייה ביקורתית באמצעי תקשורת-המונים, סרטי תעודה, בימות דיון, משחקי תפקידים והדמיות, למידה חוץ-כיתתית).
5. ניתוח ופירוש טקסט בהקשר שלו: היכולת לפרק את השלם למרכיביו להבהרת מערכת היחסים בין הרעיונות והמושגים; הבחנה בין עובדות להשערות ועמדות, גילוי הנחות סמויות, הבחנה בין סיבות לתוצאות ולמסקנות, הבחנה בין מידע רלוונטי למידע שאינו רלוונטי.
6. הבחנה בין טקסטים שונים המבטאים עמדה לבין מאמרים המוסרים מידע, תמונת מצב או אירועים.
7. השוואה – הבחנה בין נקודות הדמיון והשוני, עיבוד המידע והסקת מסקנות.
8. יישום- היכולת להשתמש בעקרונות, הכללות, רעיונות, חוקים ושיטות שונות במצבים חדשים, למשל: היכולת לנתח מציאות פוליטית וחברתית במדינה באמצעות העקרונות והמושגים שנלמדו.
9. הערכה – שיפוט של איכות ואמינות באמצעות קריטריונים: היכולת להעריך, על פי אמות מידה דמוקרטיות, מציאות פוליטית, התנהגויות, השקפות עולם או אידאולוגיות שונות הרווחות בחברה ובמדינה וכן את מידת הלגיטימיות שלהן.
10. צרכנות ביקורתית – היכולת לצרוך מידע באופן ביקורתי ומושכל.

מטרות ייחודיות לתכנית זו :מטרות הוראה-למידה ייחודיות

1. הכרת המגזר השלישי, מאפייני פעולתו, ושאלת גבולות הגזרה הרצויים בינו לבין המדינה.
2. הכרת סוגים שונים של משפט ונורמות בינלאומיות, והבנת מידת השפעתן על מדינת ישראל ומערכת המשפט שלה.
3. הכרת שורשי הסכסוך הישראלי-ערבי/פלסטיני, והשפעתו על החברה הישראלית והשסע הלאומי בה.
4. הכרת העמדות השונות ביחס לפתרון אפשרי לסכסוך הישראלי-ערבי/פלסטיני, והבנת הקשר שבין עמדות אלו לגישות השונות למדינת ישראל.
5. בחינה משווה של סכסוכים אתניים ברחבי העולם, ועמידה על הדומה והשונה לסכסוך האתני במדינת ישראל.
6. בחינה משווה של היחס למיעוטים במדינות שונות (מכור היתוך לרב תרבותיות) והזיקה בינו לבין אופייה הייחודי של המדינה, ומיקומה ברצף המדינתי-אתני.
7. בחינה משווה של סוגיית ההגירה במדינת ישראל, ובמדינות שונות בעולם, ועמידה על האתגר והסכנה שבתופעה זו על אופיין וזהותן של המדינות הקולטות.
8. הכרת הפונדמנטליזם הדתי המתגבר, והאיום שהוא מהווה על מדינת הלאום המודרנית.
9. הכרת מאפייניה, דרכי פעולתה, וכוח השפעתה של התקשורת המודרנית, ועמידה על ההבדלים שבין תקשורת ציבורית ופרטית.
10. הכרת תפקידה וחשיבותה של התקשורת כמוסד פיקוח וביקורת בלתי פורמלי בחברה הדמוקרטית.
11. הכרת תופעת הריכוזיות במשק, והשפעותיה האפשריות על אופי החברה הישראלית, הן בהיבטי חברה וכלכלה והן בהיבטים דמוקרטיים אחרים כמו פלורליזם, שלטון העם, ושלטון החוק.

מטרות מיומנויות ייחודיות

1. פיתוח כישורי התלמיד כלומד פעיל היוצר ידע בעצמו.
2. פיתוח כישורי התלמיד כעמית לומד, המעביר ידע שיצר לאחרים.
3. פיתוח יכולותיו של התלמיד לשאול שאלות מרמות שונות, ולפתח בכך את יכולות החקר שלו.
4. הקניית כלי הרפלקציה לתלמיד, כחלק מהכשרתו כלומד עצמאי, המודע לתהליכי הלמידה שלו, ומתוך כך מסוגל לשמר את הטוב, ולהפיק לקחים היכן שנדרש.
5. הקניית יכולת עבודה בקבוצות, הן כיעד בתחום הכישורים החברתיים, והן ככלי ללמידה שיתופית, ולמידה מעמיתים.
6. מתן דגש על כתיבת עבודת חקר, ופיתוח יכולותיו האורייניות של התלמיד.
7. פיתוח יכולת התלמיד לערוך בחינה משווה של סוגיה בנסיבות ובהקשרים שונים.
8. ביסוס יכולותיו של התלמיד בניתוח אקטואליה ממקורות מידע מגוונים.
9. העמקת יכולת הניתוח ביקורתי של התלמיד את המידע המועבר באמצעי התקשורת.
10. ביסוס כושרו של התלמיד לזהות מושגים ועקרונות אזרחיים באקטואליה (לימוד אינדוקטיבי- גילויי, ויישום).

תכנית מלאה, שנתיים (3 ש"ש בכל שנה)*

* בית הספר מתגבר את לימודי המקצוע בשעה נוספת על השעות הניתנות ממשרד החינוך).

א. חטיבה לימודית ראשונה - 'שאלת על ראשונה'

השאלה: האם מדינת ישראל דואגת לאזרחיה?

תובנת על: התלמיד ילמד על המחויבות ההדדית בין האזרח למדינה, על גבולותיה של מחויבות זו, על חיוניותה של המעורבות האזרחית, ועל חשיבותה של הביקורת האזרחית בכדי להבטיח את דאגת המדינה לאזרחיה. כמו כן יעמוד התלמיד על חשיבותה ותפקידה של המדינה, כמסגרת חברתית, על חשיבותו של הרעיון הדמוקרטי כמסגרת פוליטית שבמרכזה האדם וטובתו, ועל הגישות השונות ביחס לתפקידה של המדינה הדמוקרטית בתחומי החברה והכלכלה.

שאלות משנה: (ייתכן ויתווספו אליהן שאלות משנה שיעלו תוך כדי הלימוד מצד התלמידים, תעדוף ותזמון שאלות המשנה כולל גמישות מסוימת תוך התחשבות בהקניית המושגים המוגדרים כמושגי חובה ליחידה זו).

- למי המדינה צריכה לדאוג? (אזרחים, תושבים, יהודים בחו"ל, שכנים (עזה, סוריה) מחויבות אנושית כלפי העולם-אסונות, פליטים, דורות העתיד-אקולוגיה).
- למי האזרחים מחויבים? למדינה? לחברה? לעולם-מחויבות חוצה גבולות? (חובות – חובה אנושית-מוסרית, חובה לקהילה, חובה למדינה, חובה לעתיד)
- למה המדינה צריכה לדאוג? באיזה תחומים וכמה? (תפקיד המדינה – ומתוך זה מידת ההתערבות-המחלוקת בין סוציאל דמוקרטי וליברלי)
- מה תפקיד החברה האזרחית בדאגה לאזרחים? (האם רק המדינה צריכה לדאוג? ארגונים חברתיים? מהם הגבולות/מה התפקיד של המדינה ומה של החברה, חלוקת תחומי האחריות)? האם במעורבות החברה האזרחית אנו פוטרים את תפקיד המדינה (ולהיפך)?
- האם המדינה דואגת לאזרחיה/למי שעליה לדאוג באופן שוויוני?
- האם ובאיזה אופן, צריכה מדינת ישראל לדאוג לאזרחיה, לפי הכרזת העצמאות?
- האם ישראל דואגת לאזרחיה בהשוואה למדינות אחרות ולנורמות בינלאומיות?

מושגים-נושאים בהם נעסוק במסגרת לימוד יחידה זו - רק חלקם ילמדו בהרחבה ביחידה זו (מושגים אלו מודגשים בקו תחתון):

התפיסה של אדם במרכז – ומכאן מקומו המרכזי בחברה הדמוקרטית- זכותו להשפיע על סביבתו, המדינה למענו, אמנה חברתית, 'מצב טבעי', היווצרות המדינה, תפקיד המדינה, מדינה כמושג, אזרחים כמושג, שלטון העם וייצוגיות, הסכמיות, סולידריות, מדינת לאום/כלל אזרחיה, מדינת ישראל והעם היהודי בתפוצות (מדינת העם היהודי), מיעוטים במדינה, מיעוט ורוב, חברה משוסעת, אזרחות, אזרח, תושב, חוק האזרחות, תקציב, חלוקת משאבים, שוויון, חירות, גישות חברתיות וכלכליות (סוציאל דמוקרטי, ליברלי) מדיניות של שוויון (הבחנה, אפליה פסולה, העדפה מתקנת), שוויון בפני החוק, הכרזת העצמאות. מגילת זכויות האדם של האו"ם.

ב. חטיבה לימודית שניה – שאלת על שניה

השאלה: כיצד הזהויות השונות בחברה הישראלית באות לידי ביטוי במדינת ישראל?

תובנת על: התלמיד יעמוד על הזהויות השונות של אזרחיה של מדינת ישראל, ועל השלכותיהן על יחסן של הקבוצות השונות למדינה, ועל גיוונה ושיסועה-ליכודה של החברה האזרחית הישראלית. דגש מיוחד ינתן להקשר הישראלי-פלסטיני, הסכסוך, והשפעתו על החברה הישראלית והשסע הלאומי - הן על לכידותה של החברה היהודית בישראל והן על היחסים בין אזרחים יהודים לערבים במדינת ישראל.

שאלות משנה:

- מהו לאום? מהי לאומיות? מהי קבוצה אתנית?
- האם ישנו לאום ישראלי?
- מהי זהותה של מדינת ישראל?
- מהן הזהויות השונות בחברה הישראלית?
- מי מגדיר עצמו כישראלי, ומי לא מגדיר עצמו כישראלי ומדוע?
- מהו הסכסוך הישראלי-פלסטיני? מהי השפעתו על החברה הישראלית? ומה הזיקה שבין הפתרונות השונים המוצעים לסכסוך לגישות השונות לאופייה של מדינת ישראל.
- מה דומה ומה שונה בין הסכסוכים האתניים שלנו בחברה הישראלית, ואופן ההתמודדות איתם, לבין סכסוכים אתניים ברחבי העולם?

מושגים קשורים:

לאום, לאומיות (אתנית, פוליטית), קבוצה אתנית, מדינת לאום אתני, מדינת לאום פוליטית/מדינתית שסעים בחברה הישראלית, שסע לאומי, הסכמיות, פלורליזם, עיקרון הנזק' (מיל), מיעוטים, זכויות קבוצה, כור היתוך, רב תרבותיות, עריצות הרוב, זהות, אופייה של מדינת ישראל כמדינה יהודית (בדת, במוסדות), כור היתוך, רב תרבותיות, הסכסוך הישראלי-פלסטיני (גורמים, השפעה על החברה, ופתרונות מוצעים לסכסוך), סכסוכים אתניים.

ג. חטיבה לימודית שלישית – שאלת העל השלישית.

השאלה: כיצד מתנהלת הדמוקרטיה הישראלית בשעת משבר, ובשעת שגרה?

תובנת על: התלמיד יעמוד על הקשיים שמזמן מצב משברי לחברה דמוקרטית ולמשטר הדמוקרטי. הוא ילמד על אופן התנהלות המשטר הדמוקרטי באמצעות מנגנונים המבטיחים את הגבלת כוחו של השלטון, ועל התנהלות החברה בהיבטי חוסן חברתי, הסכמיות וסולידריות, ובד בבד, הבטחת חירויות היחיד, בדגש על חופש הביטוי. התלמיד יכיר בכך שעת משבר היא שעת מבחן לחברה דמוקרטית, אולם התנהלותה לאור עקרונות הגבלת השלטון ועוד, מתקיימת גם בימי שגרה.

שאלות משנה:

- מהי שעת משבר? שעת חירום? הסכנות-והאתגרים שמצב זה מציב בפני דמוקרטיה?
- האם ביקורת בשעת מלחמה היא לגיטימית? (דגש לא ממסדי – אזרחים ותקשורת)

- האם מותר לפגוע בזכויות אדם בשעת חירום?
- כיצד מבטיחה מדינה דמוקרטית שכוחה לא ינוצל לרעה בשעת משבר (דגש ממסדי – ביקורת הפרלמנט, וביקורת בתי המשפט).
- (שאלת סיכום) במה שונה התנהלותה של חברה דמוקרטית בשעת חירום מהתנהלותה של חברה שאיננה דמוקרטית
- (שאלת סיכום) במה התנהלותו של שלטון דמוקרטי בשעת משבר שונה מהתנהלות של שלטון שאיננו דמוקרטי.
- האם מצב משברי מחזק את הדמוקרטיה או מחליש אותה?
- (שאלת סיכום) האם מדינת ישראל מתנהלת כדמוקרטיה בשעת משבר?

מושגים קשורים:

הגבלת השלטון, הפרדת רשויות, בחירות, חוקה, שקלול ואיזון, חופש הביטוי, הרשות המחוקקת - הכנסת (כולל חסינות חברי הכנסת), הרשות השופטת (כולל בג"ץ, הרכב הועדה למינוי שופטים, אי תלותה של הרשות השופטת) מוסדות פיקוח וביקורת פורמליים, מוסדות פיקוח וביקורת בלתי פורמליים, תקשורת, הזכות לחופש הביטוי, פלורליזם, סובלנות, דמוקרטיה כצורת ממשל, דמוקרטיה כערך, שלטון החוק, זכות הדמוקרטיה להגן על עצמה, עריצות רוב, גבולות הציות לחוק, מרי אזרחי, חוקי יסוד, פסקת הגבלה, ייצוגיות, שלטון העם. סמכויות הממשלה.

ד. חטיבה לימודית רביעית – שאלת העל הרביעית.

השאלה: האם התקשורת במדינת ישראל ממלאת את תפקידה?

תובנת על: התקשורת ממלאת תפקיד קריטי בהתנהלותה של חברה ומדינה דמוקרטית, בדגש על תפקידה בהגבלת השלטון, בין אם כגוף מבקר עצמאי, ובין אם כמתווכת מידע חיוני לציבור. התלמיד ילמד על התקשורת, תפקידה ומאפייניה בעולם המודרני, בכלל, ובהתנהלותה של חברה דמוקרטית בפרט. לאור תפקידה זה, התלמיד יעמוד על חשיבות ריבוי הדעות בתקשורת, על חשיבות עצמאותה, ועל הדרכים לצרוך תקשורת באופן ביקורתי.

שאלות משנה

- מהי תקשורת? ומה תפקידה בכלל בעולם המודרני.
- מהו תפקידה של התקשורת במדינה דמוקרטית?
- כיצד מתנהלת תקשורת בחברה דמוקרטית בעת משבר?
- האם התקשורת משקפת או מעצבת את המציאות?
- האם תקשורת היא ערובה לפלורליזם?
- האם שידור ציבורי חיוני למדינה דמוקרטית?
- האם התקשורת במדינת ישראל ממלאת את תפקידה (בחינה מסכמת לאור ההיבטים שעלו)?

מושגים קשורים :

תקשורת, עיתונות, מדיה אלקטרונית, פלורליזם, ריכוזיות, שידור ציבורי, שידור פרטי, חופש הביטוי, חופש המידע, חופש העיתונות, הגבלת השלטון, מוסדות פיקוח וביקורת בלתי פורמליים, שקלול ואיזון, פטריטיזם, צנזורה, רשתות חברתיות, דמוקרטיה ובטחון, הסברה, תעמולה.

ביחידה זו נעסוק בין השאר בשאלות הבאות :

- 'זהותה של התקשורת' – האם תיתכן התנגשות בין מחויבויות חברתית-לאומית למחויבות מקצועית? כיצד יש לנהוג במקרה זה?
- שיוכה הפוליטי של התקשורת – האם התקשורת מייצגת את מגוון הדעות בחברה? האם היא אמורה לייצג מגוון זה? האם תקשורת 'מזוהה פוליטית' היא תופעה בעייתית? (בחינת השאלות הללו לנוכח התגייסות התקשורת לטובת מהלך שלטוני/לאומי מסוים – למשל התנהלות התקשורת בשעת מלחמה, התנהלות התקשורת בעת ההתנתקות ועוד).
- ההתפתחות הטכנולוגית ותקשורת ההמונים (תרתי משמע) – מה היחס שבין התקשורת המקצועית לבין הרשתות החברתיות? האם נכון שהמגבלות (מצד המדינה, ואלו הוולנטריות) שיש על גופי התקשורת המקצועיים בשעת חירום, יושמו גם על משתמשי הרשת החברתית. מה חשיבותה של תקשורת מקצועית לנוכח השינויים ותופעת הרשתות החברתיות?
- דוגמא למקורות/אירועי אקטואליה שאפשר ונעשה בהם שימוש במסגרת יחידת הלימוד: התפטרותו של גיא זוהר בשידור חי; אתר קשב; העין השביעית; סקירה משווה עיתונות; יומית; צפייה במהדורת חדשות וניתוח; פרשת קרן נויבך; בג"צ קול העם; "המדריך למהפכה", דורון צברי; קו 300; מאבק העובדים רשות השידור; פרשת האסיר X.

ה. חטיבה לימודית חמישית – שאלת העל החמישית.

השאלה: האם מדינת ישראל היא יותר יהודית או יותר דמוקרטית ?

תובנת על : אופייה המורכב של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, מבטא שתי השקפות עולם שהיחס בינן נתון לפרשנות – החל מסתירה ועד להרמוניה מלאה. התלמיד יעמוד על תפיסות שונות באשר ליחס האפשרי בין תפיסות העולם היהודית והדמוקרטית, ועל ביטויין של תפיסות אלו בגישות למדינת ישראל, ובמאפייניה. היבט נוסף של אופייה של המדינה קשור ביחסה למיעוטים לאומיים ולמדיניות ההגירה שהיא מאמצת. התלמיד ילמד על יחסה של מדינת ישראל לקבוצות מיעוט לאומי בקרבה, ועל מדיניות ההגירה של ישראל כלפי מיעוטים לאומיים המבקשים להגר אליה, ויערוך השוואה ליחסן של מדינות אחרות לסוגיות אלו.

שאלות משנה :

- האם מדינת ישראל היא מדינה יהודית? מהם הביטויים לכך?
- האם מדינת ישראל היא מדינה דמוקרטית? מהם הביטויים לכך?
- האם מדינה יהודית יכולה להיות דמוקרטית, ולהיפך?
- מהו יחסה של המדינה למיעוטים בקרבה?
- כיצד מתמודדות מדינות עם מיעוטים המאיימים על אופייה, זהותה שלומה?

מושגים קשורים:

מדינת לאום אתנית, מדינת לאום פוליטית (כלל אזרחיה), גישות לאופייה של מדינת ישראל או תפיסות דמוקרטיות-יהודיות, מאפייניה היהודיים של מדינת ישראל (סמלים, מוסדות, חקיקה), חוק השבות, חוק האזרחות, מיעוטים, זכויות קבוצה, כור היתוך, רב תרבותיות, עריצות הרוב, זהות, פונדמנטליזם, הגירה, כור היתוך, רב תרבותיות, הזכות לחירות, חירויות שונות, חופש דת וחופש מדת, השסע הדתי, חוקי יסוד.

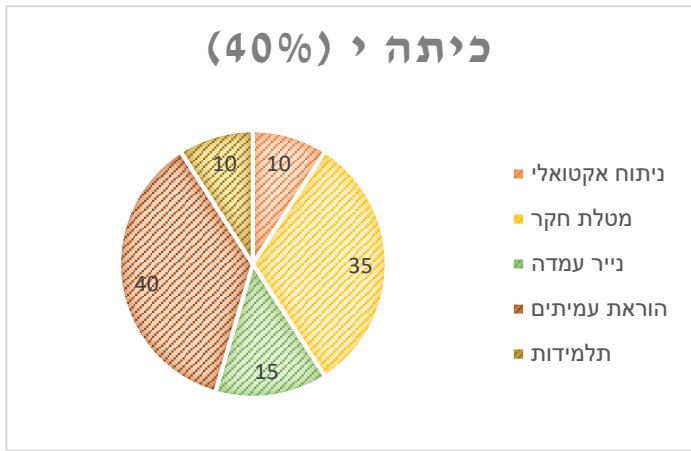
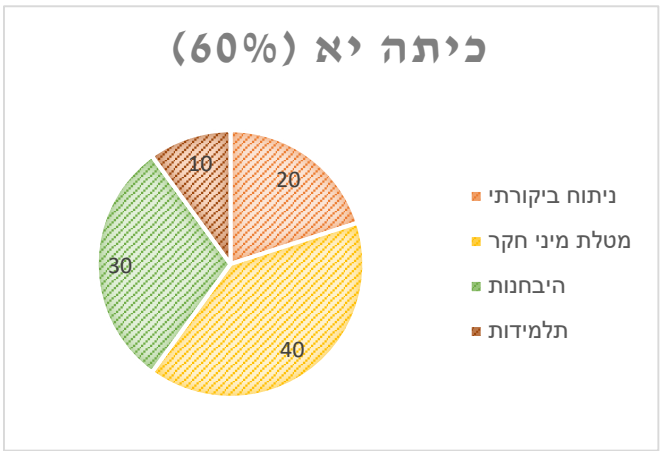
דרכי הערכה: כללי

מרכיבי ההערכה בחתך של שנים:

שנה א' (כיתות י): 40%

שנה ב' (כיתות י"א): 60%

רכיבי ההערכה בחתך של מטלות הערכה:

כללי: להלן פירוט של כלי הערכה לפי חלוקה של שנות ההוראה בתכנית (י-י"ב). כל כלי הערכה מתרגל מיומנות שונות, בזיקה למושגים-נושאים משתנים באזרחות. המימוש של כלי הערכה הוא באמצעות מטלות. לכל כלי הערכה חלק מוגדר בציון הכללי (לפי אחוזים).

חלוקת השעות בתכנית: שלוש שעות שבועיות בכיתות י', שלוש שעות שבועיות בכיתות י"א.

שנה א' (כיתות י):

פירוט	מיומנויות	נושאים/מושגים באזרחות	המרכיב בציון השנתי (באחוזים)	כלי הערכה
איתור כתבות וניתוח המקרים המתוארים ביחס לשאלת מחויבות המדינה כלפי אזרחיה.	שאלת שאלות - מיומנויות אורייניות: איתור מקורות, ניתוח מקורות, מיזוג מקורות, כתיבה אקדמית. - חקירה אמפירית.	גישות חברתיות כלכליות, סוגי זכויות זכויות חברתיות, מדינת רווחה, מגזר שלישי.	5%	משימת הגשה (ניתוח אקטואלי)
חקר של תחום חברתי כלכלי, הבעת עמדה והצגתה בכיתה, תוך התייחסות למושגים ורעיונות רלבנטיים מתחום האזרחות.	- מיומנויות אורייניות כמפורט לעיל. - יישום ידע. - הבעת עמדה. - הוראת עמיתים. - עבודת צוות.	גישות חברתיות כלכליות, סוגי זכויות זכויות חברתיות, מדינת רווחה, מגזר שלישי.	35%	מטלת חקר (עבודה בזוגות)
הבעת עמדה מבוססת על ניתוח אזרחי מתוך סוגיה אזרחית המוצגת במקורות, הקשורה באחת משאלות המשנה ביחידה.	- ניתוח אזרחי של מקורות. - השוואה בין מקורות. - הבעת עמדה וביסוסה באמצעות מושגים ורעיונות רלבנטיים באזרחות.	הזהויות השונות של אזרחי ישראל, לאום ולאומיות	15%	נייר עמדה
התלמידים יעמיקו בלימוד אחד מהשערים בחברה הישראלית (שסע דתי, שסע עדתי, שסע לאומי, שסע חברתי כלכלי, אי שוויון בין המינים) ויידרשו להדגים את השסע בו העמיקו ומורכבותו, בתוך המרחב הירושלמי.	- מיומנויות אורייניות כמפורט לעיל. - הצגה בכיתה: עיבוד התכנים באופן מעניין ונהיר, שליטה בתכנים, ביטוי של ידע והבנה, עמידה מול קהל, יכולת ניסוח בע"פ שימוש בעזרים טכנולוגיים.	שערים בחברה הישראלית, שסע לאומי, הסכמיות, פלורליזם.	35%	הוראת עמיתים
	תרומה לדיונים בכיתה, עבודה כיתתית בקבוצות, הגשת מטלות שוטות נוכחות וסדרי למידה.		10%	תלמידות ומטלות שוטפות

שנה ב' (כיתות יא):

פירוט	מיומנויות	נושאים/מושגים באזרחות	המרכיב בציון השנתי (באחוזים)	כלי הערכה
בחינה של 3 שעות אקדמיות לסיכום נושא הגבלת השלטון ונושאי השנה הקודמת, העוסקת במגוון של מיומנויות ליישום הידע האזרחי.	- ניתוח מאמר דעה/ מאמר מחקרי /חקיקה /פסיקה. - זיהוי ויישום מושגים בסוגיה אקטואלית לא מוכרת. - סינתזה בין מושגים ורעיונות.	סיכום נושאי שנה י' + הגבלת השלטון, מבנה המשטר הדמוקרטי	30%	היבחנות
השוואה בין העמודים הראשיים בעיתונות הכתובה באותו היום, תוך התייחסות לקריטריונים של קריאה ביקורתית. סיכום הסיקור השונה בהיבטים שנלמדו בנושא התקשורת. הצעת שאלת חקר העולה מתוך הניתוח ההשוואתי והצעת כלי חקר לבדיקתה. הצגת הניתוח הביקורתי בפני הכיתה.	- איתור וניתוח מקורות תקשורתיים. - ניתוח השוואתי. - יישום בזיקה למושגים, שאלות המשנה, והתובנות השונות שנלמדו בנושא התקשורת. - ניסוח שאלת חקר. - מיומנות ייחודית: צריכה ביקורתית של תקשורת. - הוראת עמיתים.	תקשורת	20%	ניתוח השוואתי וביקורתי
מטלה קבוצתית של התלמידים הכוללת הצגת תוצר בפני חברי הכיתה. העבודה תעסוק במתח בין אופייה היהודי לאופייה הדמוקרטי של ישראל, תוך הצגתו בהקשר אזרחי קונקרטי. במסגרת העבודה התלמידים יתייחסו למורכבות הסוגייה האזרחית ויחדדו את הקשיים שהיא יוצרת, תוך יישום המושגים והנושאים שנלמדו בכיתה. מבנה העבודה כולל: סקירת ספרות; מחקר מעשי; פרזנטציה ופוסטר להצגת העבודה ומסקנותיה.	- מיומנויות אורייניות כמפורט לעיל (קריאה, כתיבה וסיכום). - מיומנויות חקר (תיאורטי ומעשי).	מדינה יהודית דמוקרטית בזיקה למכלול הנושאים (בדגש על זכויות, אינטרסים, ערכיה ואופייה של המדינה)	40%	מטלת מיני חקר (בקבוצות).
	תרומה לדיונים בכיתה, עבודה כיתתית בקבוצות, הגשת מטלות שוטות נוכחות וסדרי למידה.		10%	תלמידות ומטלות שוטפות

נספח: דוגמאות לאירועי הערכה – הנחיות תלמידים

הדוגמאות המוצגות להלן מבוססות על מטלות שנבנו בשנים קודמות. יש לעשות בהן התאמות לאור התאמות תכנית הלימודים ולאור התאמה לאירועים אקטואליים המתקיימים. התאמות אלו יעשו במהלך ישיבות הצוות השבועיות הקבועות במערכת.

התיכון שליד האוניברסיטה

שכבה ד

האם מדינת ישראל דואגת לאזרחיה?

מטלה בנושא גישות חברתיות כלכליות

שאלנו 'האם מדינת ישראל דואגת לאזרחיה?'. למדנו תיאוריה על אמנה חברתית, על סוגי זכויות, על זכויות טבעיות, וזכויות חברתיות, על גישות חברתיות כלכליות ועוד.. אבל מה קורה בישראל? האם היא סוציאל-דמוקרטית או ליברלית? איפה בדיוק נמצאת מדינת ישראל על הסקאלה שבין שתי הגישות? על מנת להתקדם בבירור שאלה זו – נבדוק מה קורה בישראל בסוגיות חברתיות-כלכליות שונות.

שלבי העבודה-

שלב א: העבודה הכתובה (10%)

- בחירת נושא/תחום חברתי כלכלי ואישורו מול המורה.**
נושאים לדוג': סבסוד מוצרי מזון, סיוע המדינה לסובלים מנכות, השתתפות המדינה בטיפול שיניים/טיפול בריאות בכלל, שכר מינימום, ביטוח לאומי, סיוע בדיור לזוגות צעירים, וכו'.
- איתור מידע רלוונטי ואמין בנושא שנבחר.**
מספר המקורות: נדרשים 2-3 מקורות לעבודה, האחד חדשותי והשני מקור של נתונים (שלטוני/מהחברה האזרחית). איך מוצאים מידע?
- א. מקור חדשותי.** אתרי חדשות המדווחים על הנושא (Ynet, הארץ, NRG, ערוץ 7, כיכר השבת וכו')
ב. מקור של נתונים:
  - מקורות שלטוניים (מגזר ראשון): דוג': אתר הכנסת (חקיקה, מרכז מחקר ומידע של הכנסת), אתר בתי המשפט (פסיקה), אתר משרד ממשלתי רלוונטי וכו'.
  - מקורות מהחברה האזרחית (מגזר שלישי): אתרי ארגונים ועמותות העוסקים בנושאי זכויות, רווחה וחברה. דוג': מרכז אדווה, מרכז טאוב, המכון הישראלי לדמוקרטיה, אתר כנסת פתוחה, אתר האגודה לזכויות האזרח וכו'.
- ניתוח המקורות וסיכום שלהם במסמך של שני עמודים.** המסמך כולל:
  - הנושא והצגת המצב בישראל, תוך התייחסות למושגים ורעיונות רלבנטיים מתחום האזרחות.

- הצגת עמדה: האם יש בכך ביטוי לגישה סוציאל-דמוקרטית או ליברלית? הציגו טענתכם ובססו אותה על שני נימוקים לפחות המבוססים בין היתר על המושגים והרעיונות שלמדנו בכיתה מתחום האזרחות ותנו ביטוי להתלבטות בין הגישות.
  - סיכום ויזואלי (מיקום ישראל על הסקאלה שבין שני הקטבים של הגישות השונות).
4. הכנת שקופית אחת (Power point), המסכמת את הנושא, ואת הזיקה הסוציאל דמוקרטית/ ליברלית.

שלב ב: הצגת העבודה בכיתה (5%)

- חקרתם ולמדתם סוגיה חברתית כלכלית בישראל ועתה הנכם נדרשים לשתף ולהעשיר את הכיתה בידע ובתובנות שרכשתם, על ידי הצגת העבודה בכיתה, בהתאם להנחיות הבאות:
1. הצגת הנושא בכיתה תהיה מבוססת על העבודה הכתובה ועל השקופית שהגשתם במסגרת העבודה ותכלול:
    - א. **הצגת התחום החברתי הכלכלי והמצב בישראל** -רקע ומדיניות בתחום, תוך התייחסות למושגים רלבנטיים מתחום האזרחות.
    - ב. **הצגת העמדה בשאלה "האם יש ביטוי במדיניות בתחום זה לגישה ליברלית או סוציאל דמוקרטית?"** - הצגת עמדתכם בשאלה באופן ברור ותמיכתה בשני נימוקים לפחות המבוססים על הידע שהצגתם בתחום החברתי-כלכלי. בחלק זה עליכם להציג את ההתלבטות בין הגישות.
    - ג. **מענה לשאלות.**
  2. על ההצגה בכיתה להיות בעלת מבנה ברור של פתיחה, תוכן וסיכום ועליה להעיד על הידע שרכשתם במסגרת העבודה והבנתכם את הנושא.
  3. לכל קבוצה יוקצבו 15 דקות להצגה – 10 דקות להצגת הנושא והעמדה ו-5 דקות לשאלות.

בהצלחה!

צוות אזרחות

התיכון שליד האוניברסיטה
אזרחות - שכבה ה

מטלה שכבתית בנושא:

תקשורת וקריאה ביקורתית של תקשורת

שלבי העבודה:

1. בחירת שני עמודים ראשיים שונים בעיתונות הכתובה מאותו יום, בתאריך שתואם מול המורה. (שערי עיתונים נמצאים בסקירת עיתונות באתר "העין השביעית").¹
2. ניתוח כל אחד מהעמודים הראשיים שבחרתם בהתאם לקריטריונים (ניסוח, כותרת, עימוד בתוך השער, תמונות, צבעים, תוכן מול פרסום, אירועים שמופיעים/לא מופיעים), תוך השוואה בין שני העמודים הראשיים.
3. סיכום הסיקור השונה בהיבטים שנלמדו בנושא התקשורת. הסיכום יכלול התייחסות למושגים האזרחיים הרלבנטיים ולשאלות הבאות:
- א. התייחסו למשמעות שיש להבדל/הדמיון בקריטריונים השונים. כיצד עשוי להשפיע הסיקור השונה על סדר היום הציבורי ועל האופן בו הקורא תופס את המציאות?
- ב. מה עשויות להיות הסיבות לסיקור השונה בשני האירועים?
- ג. האם דרך הסיקור הולמת לדעתכם את תפקידיה של התקשורת? נמקו תשובתכם.
4. הכנת שקופית (Power point), המסכמת את העבודה, בהתאם לדוגמה המצורפת.
5. הציעו שאלת חקר שעולה בדעתכם לאחר בדיקת השערים והציעו כלי חקר לבדיקת השאלה (למשל ניתוח תוכן, סקר, ראיונות...).

הנחיות נוספות:

1. אורך העבודה שני עמודים, לא כולל שקופית ולא כולל צילום העמודים הראשיים.
2. המטלה תתבצע בזוגות.

בהצלחה!

צוות אזרחות

¹ <http://www.the7eye.org.il/topic/%D7%A1%D7%A7%D7%99%D7%A8%D7%AA-%D7%A2%D7%99%D7%AA%D7%95%D7%A0%D7%95%D7%AA/>

מטלה שכבתית מסכמת – שכבה ד' תשע"ז

במסגרת היחידה השנייה:

האם ישנה זהות אזרחית משותפת בתוך החברה הישראלית?

(12% מציון הבגרות באזרחות)

נלמד על הזהויות השונות של אזרחי מדינת ישראל, על השלכותיהן על יחסן של הקבוצות השונות למדינה, ועל גיוונה ושיסועה-ליכודה של החברה האזרחית הישראלית. התלמידים יעמיקו בלימוד אחד מהשסעים בחברה הישראלית (שסע דתי, שסע עדתי, שסע לאומי, שסע חברתי כלכלי, אי שוויון בין המינים) ויידרשו להדגים את השסע בו העמיקו ומורכבותו, בתוך המרחב הירושלמי.

הנחיות לעבודה

כל קבוצה (3-4 תלמידים) תעביר הדרכה לכיתתה, הקשורה הן בשסע בו העמיקה והן באתר שתבחר בירושלים, במסגרת יום אזרחות, אשר יתקיים ביום רביעי 24/5/2017, יום ירושלים, בשעות 5-8 (השלמות יתקיימו במסגרת השיעורים בשבוע שלאחר מכן).

ההדרכה של התלמידים תיארך כעשרים דקות ותכלול:

1. התייחסות לשסע. הסבר קצר ותמציתי על היבט מסוים של השסע (מהו השסע, מי הצדדים בו, גורמים שונים, במה בא לידי ביטוי וניסיונות לצמצומו).
2. התייחסות לאתר בירושלים. הצגת האתר באופן תמציתי מאוד (מיקומו בירושלים, הצגתו באמצעות תמונות ווידאו שתצלם הקבוצה בסיור המכין).
3. הדגמה חווייתית של השסע ומורכבותו, כפי שבאה לידי ביטוי באתר. על כל קבוצה להכין פעילות עבור הכיתה שמתייחסת להיבט מסוים של השסע, וקושרת אותו לאתר ירושלמי, בו ביקרה.

על כל קבוצה להגיש למורה החונך "דף מערך הדרכה" (עד שני עמודים בלבד) ובו יתואר מבנה ההדרכה והפעילות שהקבוצה תעביר לכיתה.

תהליך העבודה

תהליך העבודה יתבצע בחלוקה לקבוצות מכיתות שונות – כל אחת מהן תעסוק בשסע אחר ותעבוד בהנחיית אחד ממורי צוות האזרחות. בכל קבוצה 6-7 תלמידים, מכל כיתה אם בשכבה. כל קבוצה כזו תתחלק לשתי תתי קבוצות (3-4 תלמידים). כל אחת מהן תעסוק בהיבט אחר של השסע, באתר שונה בירושלים. יום ההדרכות יתקיים במסגרת כיתות האם, כך שבכל כיתה יתקיימו שתי הדרכות לכל שסע (כאמור, כל אחת מהן תתייחס להיבט שונה של השסע, באתר שונה).

שימו לב – שיעורי ההנחיה יתקיימו רק בימי רביעי!

3.5 – מפגש הנחיה ראשון: לימוד השסע, ביטויים לשסע, חלוקה לקבוצות ובחירת אתר.

10.5 – מפגש הנחיה שני: זמן לעבודה עצמאית של הקבוצות, בהנחיה וסיוע של מורי האזרחות
**סיור הכנה. התלמידים יתבקשו לבקר באתר בו בחרו באופן עצמאי ולתעד את הסיור באמצעות ווידאו ותמונות, עד למפגש ההנחיה השלישי. הנחיות לסיור המכין יינתנו בנפרד.

17.5 – מפגש הנחיה שלישי: עיבוד הסיור והכנת פעילות, הכנה עם מורה מנחה.

24/5 – הדרכות במסגרת "יום אזרחות" מרוכז, בכיתות האם (השלמות בשיעורים שבשבוע לאחר מכן).

בהצלחה!

צוות אזרחות